

Kirsti Jareg

Ungdom med etnisk minoritetsbakgrunn – muligheter og utfordringer

**Erfaringer og refleksjoner
fra kurset *FLEXid***

Kirsti Jareg

**Ungdom med etnisk
minoritetsbakgrunn
– muligheter og utfordringer,
Erfaringer og refleksjoner
fra kurset *FLEXid***

© NAKMI – Nasjonal kompetanseenhet for minoritetshelse 2009

NAKMIs skriftserie for minoriteter og helse

Redaktør: Karin Harsløf Hjelde

ISSN: 1503-1659

ISBN: 978-82-92564-07-3

Design og produksjon: 07 Gruppen AS, 2009

Alle henvendelser om rapporten kan rettes til:

NAKMI

Oslo universitetssykehus, HF, avd. Ullevål

Bygg 37 A

0407 Oslo

Tlf: 23 01 60 60

Faks: 23 01 60 61

post@nakmi.no

www.nakmi.no

Innhold

Takk	5
Forord	7
Leserveiledning	7
Innledning	9
Fra evalueringsrapport til skriftserie	9
<i>FLEXid – Mine muligheter med flere kulturer – En kort presentasjon</i>	10
Utvalgte temaer som ble berørt i det første året av FLEXid	11
Identitet – «To masker»	11
<i>TIPS – Identitet – «To masker»</i>	13
Third Culture Kids – En diskusjon	13
Flerkulturell bakgrunn – en ressurs?	14
<i>TIPS – Flerkulturell bakgrunn – en ressurs?</i>	16
Språkkunnskap – en ressurs?	16
<i>TIPS – Språkkunnskap – en ressurs?</i>	17
Flytteprosessen	17
<i>Minner og tanker rundt flytteprosessen</i>	17
<i>Smertefulle erfaringer</i>	18
<i>Foreldrenes situasjon</i>	19
<i>TIPS – Flytteprosessen</i>	20
Fordommer og Rasisme	20
<i>TIPS – Fordommer og Rasisme</i>	22
Tilbud om forelderforedrag?	22
<i>TIPS – Tilbud om forelderforedrag?</i>	23
Hva slags andre temaer kan være relevante?	24
Kunnskap om norsk ungdom og det norske samfunnet	24
<i>TIPS – Kunnskap om norsk ungdom og det norske samfunnet</i>	25
Fra avmakt til mestring	25
<i>TIPS – Fra avmakt til mestring</i>	27
Noen betraktninger rundt det å drive kurs	28
Ferdigheter og holdninger hos kursholderne	28
<i>TIPS – Ferdigheter og holdninger hos kursholderne</i>	28
Forhold rundt åpningen av en kursdag	29
<i>TIPS – Forhold rundt åpningen av en kursdag</i>	29
Gruppeklima – «De tøffeste er ofte de mest sårbare»	29

<i>TIPS – Gruppeklima- «De tøffeste er ofte de mest sårbare»</i>	30
Språkbarrierer – kommer alle til orde?	30
<i>TIPS – Språkbarrierer – kommer alle til orde?</i>	31
Rekruttering og påmelding	31
<i>TIPS – Rekruttering og påmelding.</i>	32
Påminning om kursdager og fravær fra skolen.	32
<i>TIPS – Påminning om kursdager og fravær fra skolen.</i>	32
Reisetid	33
<i>TIPS – Reisetid</i>	33
Avsluttende kommentarer	33
Litteraturliste	34
Referanser	34
Relevant litteratur	35
Relevante filmer	35

Takk

Jeg vil gjerne takke RVTS Sør for at de spurte om Nasjonal kompetansenhet for minoritets-
helse, NAKMI, kunne evaluere kurset *FLEXid* som ble avholdt på Sørlandet. Takk også til
Heidi Reif og Kjell Østby fra Norskskolen i Larvik som ønsket meg velkommen på noen av
kursdagene på *FLEXid*, og lot meg være til stede og observere deres måte å drive kurset på.
Til slutt- takk til alle kursdeltakerne som lot meg på innblikk i erfaringer og refleksjoner
rundt det å være ung og ha en flerkulturell bakgrunn.

Oslo, 01.09.2008

Kirsti Jareg

psykolog, NAKMI

Forord

Hvorfor handler denne utgaven av NAKMIS skriftserie om erfaringer fra et kurs for ungdom med etnisk minoritetsbakgrunn? Og videre – hvilken sammenheng er det mellom helse og slike kurs? NAKMI ble interessert i kursrekken *FLEXid* fordi den var ressursorientert og mestringsorientert. Det å mestre de utfordringene som en flerkulturell bakgrunn kan gi, og bruke de fordelene denne bakgrunnen kan ha, er på mange måter det motsatte av å kjenne avmakt. Og en omfattende følelse av avmakt over tid kan gi helseplager.

Denne rapporten har til hensikt å bidra til at erfaringer fra et spesielt kurs, *FLEXid*, blir overførbare til andre prosjekter og kurs for ungdom med etnisk minoritetsbakgrunn. Tanken er at erfaringer, utfordringer og dilemmaer som kurset *FLEXid* møter, kan være relevante for kurs med liknende målgrupper, selv om andre kurs måtte ha andre mål eller en annen filosofi enn *FLEXid*.

Leserveiledning

Det er viktig å presisere at denne rapporten ikke er en evalueringsrapport av hele kurset *FLEXid*. Den gir heller ikke et utfyllende bilde av *FLEXid*, hverken når det gjelder temaene kurset tar opp, eller filosofien bak. De som ønsker å vite mer om *FLEXid* og filosofien til kurset, må henvende seg til Norskskolen i Larvik der kurset er utviklet. *FLEXid* har copyright på sitt kursmateriell, og det kreves opplæring for å bruke kurset og kurspakken. Rapporten kan derfor ikke brukes som en brukermanual for å drive *FLEXid* kurs.

Hensikten med denne rapporten er å videreformidle gode erfaringer fra en evaluering som ble foretatt av deler av kurset, fordi erfaringene jeg gjorde ved å følge utvalgte kursdager har overføringsverdi til andre typer samlinger med minoritetsfokus.

De gode erfaringene fra evalueringen av kurset blir diskutert i teksten, og oppsummeres som s. k. «TIPS» på slutten av hvert tema som behandles. Disse vil forhåpentligvis være til inspirasjon og nytte for andre som driver kurs for denne målgruppen. Jeg har også på egne vegne gitt innspill til oppgaver og ideer som ikke springer ut fra de dagene jeg observerte *FLEXid*, men som forhåpentligvis også kan komme til nytte for kursholdere som allerede driver kurs, eller skal starte opp kurs for denne målgruppen. Disse står også under «TIPS», og det framgår av den forutgående teksten hva som er rapportens egne tips.

I tillegg gjenspeiler rapporten mine faglige refleksjoner rundt noen av temaene som ble behandlet de utvalgte dagene jeg observerte kurset. De fleste av disse temaene vil være gjenkjennelige for alle som på en eller annen måte arbeider med ungdom i denne målgruppen.

Innledning

Fra evalueringsrapport til skriftserie

Høsten 2006 ble NAKMI bedt av Regionalt ressursenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging i region sør, RVTS Sør, om å evaluere kurset FLEXid – Mine muligheter med flere kulturer. Evalueringen tok utgangspunkt i det som sto om målsetningen med kurset i en prosjektsøknad utarbeidet av RVTS Sør:

Hensikten med kurset er å gjøre ungdom med minoritetsbakgrunn mer bevisste på de mulighetene og ressursene som ligger i det å ha kjennskap til flere kulturer og flere språk. Kurset har også til hensikt å gjøre deltakerne mer bevisst egen identitet og egen mestring av det å ha en flerkulturell identitet.

Bakgrunnen for evalueringen var at RVTS Sør ville lære seg kurskonseptet *FLEXid* slik at de selv kunne avholde tilsvarende kurs i sin region, og de ønsket i den forbindelse at erfaringer fra kurset ble systematisert.

FLEXid drives i utgangspunktet av Larvik kommune, og er utviklet ved Larvik Læringscenter, ved det som omtales som Norskskolen i Larvik. Kjell Østby og Heidi Reif fra Norskskolen er kursledere. Under evalueringen der NAKMI var til stede, skulle Østby og Reif lære bort kurskonseptet til RVTS Sør¹. Kursdagene som ble evaluert ble avholdt tre ulike steder i Kristiansandområdet høsten 2006 og våren 2007.

Evalueringen bygget på undertegnede observasjoner av kursdager på del 1 av kurset. Denne første delen av *FLEXid*-kurset består av fem kursdager fordelt over ett år, der jeg var med på fire av dem. Deltakere som har gjennomført kursdagene det første året, kan fortsette med påbyggingskurs året etter (Del 2). Deltakerne får kursbevis for hvert år de deltar, og denne kan benyttes ved blant annet jobbsøking.

På kurset som ble avholdt i Kristiansandområdet var det til sammen 25 deltakere som hadde meldt seg på, 16 gutter og 9 jenter, og hovedtyngden av deltakerne var i alderen 16-19 år. I tillegg var jeg til stede som observatør ved én kursdag i Larvik, der Østby og Reif også var kursledere. Deltakerne på denne kursdagen var yngre enn deltakerne fra Kristiansand, da de fortsatt gikk i grunnskolen. De deltok på del 2 av kurset.

I tillegg til observasjonene av kursdagene baserte evalueringen seg også på to fokusgruppeintervjuer med til sammen seks av 25 kursdeltakere. Disse ble gjort i etterkant av kurset, og fant sted i Kristiansand i september 2007. Fokusgruppeintervjuene ble gjort sammen med sosiolog Daniel Collett. Poenget med fokusgruppen var å få fram gode ideer og refleksjoner som kan ha en mer allmenngyldig karakter, som kan være nyttige innspill til andre typer kurs, og som også understøttes av annen litteratur på migrasjonsfeltet.

1 Psykologene Hildegund Selle og Ina Søviknes fra RVTS Sør og sosiolog Daniel Collett observerte kursdagene, og var således i en opplærings situasjon med den hensikt selv å kunne drive egne kurs i Kristiansand fra og med høsten 2007.

FLEXid – Mine muligheter med flere kulturer – En kort presentasjon

Hensikten med denne har til hensikt å gi leseren en skisse av kurset, slik at det blir lettere å forstå rapporten. Kurset *FLEXid – Mine muligheter med flere kulturer* blir som sagt drevet av Norskskolen i Larvik. Skolen er ansvarlig for opplæring av nyankomne barn, samt voksne innvandrere og flyktninger. Deltakere på *FLEXid* rekrutteres gjennom ungdomsskolene og videregående skole i Larvik, og tilbudet er åpent for ungdom som vokser opp med en flerkulturell bakgrunn. De kan være født i Norge og ha foreldre som har innvandret, eller de kan selv ha innvandret til Norge. Hovedtyngden av ungdommene som har deltatt på *FLEXid*-kursene i Larvik, er elever i grunnskolen, og gjennomsnittet av deltakerne går i 10. klasse.

I tillegg til at Reif og Østby er kursholdere i Larvik, benytter *FLEXid* også minoritetspråklige ledere som har gjennomgått en egen lederopplæring. *FLEXid*-konseptet innebærer at minst 50 % av ledergruppen i et kurs bør ha en minoritetsbakgrunn, TCK-bakgrunn² eller utstrakt erfaring med flytting og tilpasning som innebærer at identiteten utfordres. På lederopplæringen gjennomgås blant annet temaene som inngår i kurset, og filosofien bak kurset. En grunnleggende tanke er at ungdommene skal følge sin egen prosess gjennom refleksjoner de gjør seg over tid, og at kurset derfor unngår typisk skoleundervisning.

Tanken bak kurset er at det å ha en flerkulturell bakgrunn på mange måter er en personlig ressurs, samtidig som dette stiller individer overfor en del utfordringer som andre ungdommer ikke møter.³ *FLEXid* er bygget på at ungdommene ikke bare skal oppleve ressursene sine ved å snakke om egne erfaringer, men at refleksjon og prosess skal følge av å få sette ord på egne erfaringer, samtidig som de får ny lærdom og perspektiver på det å være flerkulturell og leve i et flerkulturelt samfunn. De skal få anledning til å prøve ut flere måter å tenke på i møte med sine egne erfaringer, og de skal utfordres på fastlåste oppfatninger, forståelser og væremåter. Filosofien er at ingen nødvendigvis er kompetent på å være flerkulturell bare ved å ha erfart det. En må få knagger å henge erfaringen på, og kunnskap til å forstå seg selv. Kursdeltakere skal over tid bli mer klar over de fordelene og mulighetene som ligger i det å ha en flerkulturell og fleksibel identitet– derav navnet *FLEXid*.

1. året	2. året
1 Identitet og tilhørighet 2 Flerkulturelle ressurser og brobyggerkompetanse	1 Identitet/egen historie 2 «Typisk...» – om generaliseringer og stereotypier 3 Språk og følelser
3 Flytteprosessen	4 Jeg i møte med andre
4 Fordommer og rasisme	5 Jenter og gutter – forestillinger, valg og framtid
5 Jenter og gutter – roller og forventninger	6 Dilemmaer og valg i et flerkulturelt samfunn

2 Les om TCK under «*Third Culture Kids – en diskusjon*»

3 Formuleringene er hentet fra «*Mine muligheter med flere kulturer*» *Kurs i flerkulturell bevisstgjøring og forståelse*. 2006–2007.

Utvalgte temaer som ble berørt i det første året av FLEXid

De to første kursdagene på det første året består av en helgesamling med en overnatting. Gutter og jenter deltar på hver sin helgesamling, hvilket innebærer at kurslederne gjennomfører to like samlinger, ett for hvert kjønn, fordelt over to forskjellige helger.

På helgesamlingen er det fokus på tre temaer: «Identitet», det å være en «Third Culture Kid» (TCK) samt temaet «Du er en ressurs og brobygger». Kursdag nummer tre omhandler temaet «Flytteprosessen», mens den fjerde dagen omhandler «Fordommer og Rasisme». Temaene vil bli behandlet i kronologisk rekkefølge nedenfor. Den femte og siste dagen har «Jenter og Gutter» som tema, og tar blant annet for seg kjønnsroller. Jeg var til stede på alle kursdagene unntatt den siste, så temaene fra den dagen blir ikke omtalt i denne rapporten.

Identitet – «To masker»

Temaet «Identitet» ble behandlet den første kursdagen. I forbindelse med dette, ble det vist en film som heter *For alltid fremmed*. Filmen er tatt opp i Paris og Larvik, og består av intervjuer med ungdom som har en flerkulturell bakgrunn. Filmen viste også en gutt som fortalte at han hadde to identiteter; én hjemme hos foreldre og én blant norske venner. Denne filmen inspirerte tydeligvis en del deltakere til å diskutere fenomenet *to masker*, som innebærer at man lever med flere identiteter som man presenterer i ulike sammenhenger. En deltaker hadde følgende refleksjon i forbindelse med filmen:

Det er vanskelig å bo her og holde på egen kultur. Og hvis vi er som hjemme når vi er ute, blir man ikke integrert. Jeg kan liksom ikke komme hjem og ha bena på bordet foran faren min eller si «hvordan gåre 'a??» eller banne. Jeg må gå med to masker.

En annen spissformulerer problemstillingen slik: «Enten svikter vi foreldrene våre eller kameratene våre». Typiske situasjoner som ansportet ungdommene til å bære to masker var temaer som alkohol og det å ha kjæreste.

Før var ting vanskeligere med foreldre, men nå kan jeg argumentere. Men norsk kjæreste, det er et problem. (Allmenn bifallende latter i forsamlingen, min anmerk.). Hva hvis hun for eksempel spør om å være med meg hjem? Da vil jeg skuffe foreldre. Glem det!

Ungdom med etnisk minoritetsbakgrunn kan risikere at negative rykter om hvordan en oppfører seg i Norge, når fram til opprinnelseslandet til foreldrene (Hjelde 2004). Ryktene kan bidra til å kaste skam over familien som er bosatt i Norge. Også rykter innad i eget etnisk miljø i Norge kan sverte familien. Som konsekvens av til dels motsetningsfulle forventninger fra foreldre, venner og samfunnet velger derfor enkelte å bære to masker. En hjemme og en ute.

Én av deltakerne reflekterte imidlertid over at etnisk norske ungdommer heller ikke oppfører seg likt hjemme og ute, og gav et eksempel der en venn med norsk bakgrunn fortalte til foreldrene at han hadde vært på kino, mens han i virkeligheten hadde drukket alkohol. «Men hvis jeg drikker, kan jeg bli kasta ut hjemmefra».

Noen strever mer med indre motsetninger med hensyn til hvordan de skal leve og hvem de skal være. Dette er eksistensielle temaer som angår mange ungdom uavhengig av etnisk bakgrunn, men innholdet i de indre konfliktene kan skille seg fra de som ungdom fra majoritetsbefolkningen har. En deltaker strevde med å være en god muslim: «Foreldrene våre har vokst opp på en helt annen måte. Innerst inne vil jeg ikke drikke, og jeg prøver å faste på Ramadan. Det er et sårbart tema...»

Andre igjen opplevde at de ikke hadde et problematisk forhold til foreldrene, og syntes heller ikke å streve med indre motsetninger: «Det er ikke en utfordring med en flerkulturell bakgrunn, jeg har så stor frihet, kommer an på egen vilje» eller «Jeg føler meg som norsk».

På kurset fikk jeg til tider inntrykk av at deltakerne tilskrev konflikter med foreldre til det å ha en flerkulturell bakgrunn, og at etnisk norske foreldre ikke kan være like strenge som deres egne foreldre. Kursholdere kan ha, som kursholderne på *FLEXid* hadde, en viktig funksjon i å korrigere og kalibrere forestillinger om hvordan ungdom med etnisk norsk bakgrunn kan ha det hjemme. Også de kan ha svært strenge foreldre, og kan bli kraftig sanksjonert hvis de bryter med reglene som gjelder hjemme hos dem. Ungdom som vokser opp i visse norske religiøse miljøer vil sannsynligvis kunne kjenne seg igjen i flere av utsagnene ovenfor, og også leve med to masker (for en mer allmenngyldig diskusjon av selvpresentasjon, se Goffman 1990).

Mange vil kanskje veksle mellom to (eller flere) masker uten at dette plager dem nevneverdig. Det er noe de gjør automatisk, en ferdighet de har, og som kan brukes til ens egen fordel. *FLEXid*-kurset fokuserte derfor på hvordan denne vekslingen mellom hvordan man er hjemme og ute innebærer å ha en kompetanse. Man blir fleksibel og kan tilpasse seg situasjoner når det er riktig og viktig.

Hvorvidt det oppleves som en psykisk påkjenning å bære to masker, henger kanskje mer sammen med hvor alvorlige konsekvensene er hvis man blir avslørt. Et eksempel som kan illustrere dette, er to jenter fra to ulike familier der begge har kjærester uten at foreldrene vet om det. De holder forholdet hemmelig, fordi de vet at de ikke har lov til å ha kjæreste. Hvis forholdet blir oppdaget, vil den ene jenta få kjeft av foreldrene mens den andre risikerer å bli sendt til slektninger i hjemlandet. Påkjenningen ved å leve de doble livene vil derfor psykologisk sett oppleves svært forskjellig for de to, selv om de gjør nøyaktig det samme. En del ungdom med minoritetsbakgrunn lever med trusselen om sterke sanksjoner, og noen har et stort ansvar for at de ikke skal kaste skam over familien.

Enkelte ungdommer vil kanskje ikke gå med på premissene om å leve med to masker, og havner i store konflikter med foreldrene, og kan i verste fall risikere å bli utstøtt. Disse er i en spesielt utsatt og sårbar situasjon med hensyn til å utvikle psykiske problemer og atferdsproblemer, spesielt hvis de ikke blir opptatt som medlemmer av majoritetssamfunnet. Da har de verken en identitet knyttet til sin egen minoritetsbefolkning, eller en identitet knyttet til majoritetsbefolkningen. De blir outsiders eller marginaliserte (Sam 1994).

TIPS – Identitet – «To masker»

- Kursholdere kan ta på alvor utfordringen med å leve med «to masker», samtidig som de korrigerer forestillinger om hvordan ungdom med etnisk norsk bakgrunn kan ha det hjemme, og formidle at ikke alle konflikter med foreldre kan tillegges kulturforskjeller.
- Kursholdere kan fokusere på hvordan vekslingen i hvordan man presenterer seg selv utad i ulike sammenhenger innebærer å ha en kompetanse.

Third Culture Kids – En diskusjon

I løpet av de to første kursdagene ble det også undervist i *Third Culture Kids* (TCK), og begrepet ble også benyttet de andre kursdagene. TCK ble under kurset definert som en ungdom som har bodd en stor del av barne- og ungdomsårene utenfor foreldrenes kultur/hjemland, at personen har et forhold til begge kulturene uten å oppleve full tilhørighet til noen av dem og at vedkommende kjenner tilhørighet til personer med liknende bakgrunn⁴.

Man kan diskutere hvorvidt immigranter og barn av immigranter kan benevnes med dette begrepet, selv om det er riktig at de kan ha mye til felles med TCK. Eksempler på hva de ofte har til felles, er at de kan ha en flerkulturell identitet, at de ofte behersker flere språk og at de har flyttet mye. En innvending mot å benytte begrepet TCK, er at begrepet oppsto i forbindelse med studier av barn fra såkalte *expat* miljøer, barn som hadde bodd deler av livet i utlandet fordi foreldrene arbeidet i det militære, i internasjonale businessorganisasjoner, misjonsstasjoner osv. Pollock og Van Reken (2001) skriver blant annet i sin bok *Third Culture Kids* at noen vanlige felles karakteristika ved barn som kalles TCK er at de forventer å flytte hjem til foreldrenes hjemland. De skriver videre:

«Unlike immigrants, third culture families usually expect at some point to return permanently to live in their home country» (s 22, min utheving).

TCK barn kan også være plaget av at de nettopp *ser ut som* majoritetsbefolkningen når de vender tilbake til opprinnelseslandet med sine foreldre, men at de samtidig *føler seg* annerledes. Her blir det tydelig hvordan TCK skiller seg fra mange barn med innvandrerbakgrunn, som kan ha det helt motsatt: Noen føler seg norske, men blir ikke behandlet som dette fordi de ikke ser ut som etnisk norske. I følge forfatterne Pollock og Van Reken preges TCK familier ofte av en privilegert livsstil og at de ofte er del av en samfunnselite, noe som ikke ofte kan sies om ungdom med minoritetsbakgrunn fra ikke-vestlige land.

Det er heller ikke sannsynlig at TCK barn opplever rasisme og diskriminering slik en del ungdommer med innvandrerbakgrunn gjør, der bare navnet man har kan medføre at man ikke blir innkalt til for eksempel jobbintervjuer. Hjemvendte TCK barn vil på sin side ikke ha navn som ekskluderer dem fra arbeidsmarkedet, og mange arbeidsgivere vil se på et slikt utenlandsopphold som en ressurs og som noe spennende. På den annen side kan TCK barn oppleve å bli mobbet eller frosset ut hvis de oppfører seg annerledes, kler seg annerledes og har andre referanserammer enn sine jevnaldrende, og de kan ha problemer med å føle seg

⁴ *Mine muligheter med flere kulturer» Kurs i flerkulturell bevisstgjøring og forståelse 2006-2007. Kurshefte. Larvik Lærings-senter*

hjemme når de vender tilbake til foreldrenes hjemland. Pollock og Van Reken advarer allikevel mot å bruke begrepet TCK om barn av flyktninger og immigranter, fordi det kan utvanne begrepet og gjøre det verdiløst både for forskere og for barn som defineres som TCK (s. xv).

Når dette er sagt, er denne distinksjonen i denne sammenhengen mer et teoretisk poeng, og får få praktiske følger for *FLEXid*-kurset. Der anvendte man TCK begrepet først og fremst til å fokusere på fellestrekkene til barn og ungdom som har flyttet mye, bodd i mange land, snakker flere språk og lever med foreldre som langt på vei har en drøm om tilbakevending til opprinnelseslandet. Spørsmålet er jo da på hvilket tidspunkt noen kan betegnes som TCK – forutsetter denne hjemvending til foreldres hjemland? Dessuten er det svært mange ungdommer som er bosatt i Norge som beskriver frustrasjon og forvirring ved reiser og opphold i foreldres hjemland, og som en kan betegne som en klassisk TCK erfaring: En ser lik ut utenpå– men er helt forskjellig inni.

Grunnen til at *FLEXid* bruker dette begrepet, er fordi de mener at TCK begrepet gir en mulighet for identitet og selvforståelse hos ungdom med minoritetsbakgrunn. Det å se seg selv som en del av en stor internasjonal gruppe uten spesifikke etniske skillelinjer, mener en har bidratt til at mange har utviklet forståelse, kommunikasjon og relasjoner på tvers av minoritetsgrupper.

Flerkulturell bakgrunn – en ressurs?

Det å ha en flerkulturell bakgrunn kan utgjøre en ressurs i kraft at man kjenner til flere kulturer, og ofte behersker flere språk. Da vi spurte deltakerne i fokusgruppen om hva slags utbytte de hadde hatt av kurset, gav noen uttrykk for at de hadde hatt stort utbytte av å høre andres erfaringer med å ha en minoritetsbakgrunn. La meg slippe noen av deltakerne til med sine opplevelser: «Det er sterkere å vite at andre har opplevd det samme, det er godt å vite at det ikke er noe galt med meg, at andre har opplevd det samme». «Det var veldig, veldig interessant å høre på de andre». «Jeg ble mer sikker på meg selv».

Noen gav altså uttrykk for at det å kjenne seg igjen i andres erfaringer, reduserte følelsen av å være alene, mislykket eller annerledes. Slik sett kan slike kurs ha en svært god, og nesten gruppeterapeutisk, effekt. For noen er det første gang en hører andre fortelle om erfaringer og følelser som likner de en selv har. For at kursdeltakere skal være villige til å fortelle som sine erfaringer, kreves det at de er noenlunde trygge på hverandre, og på at det de forteller blir behandlet med respekt fra andre deltakere og kurslederne.

Det at det er nyttig å høre på andre, og at en blir tryggere på en selv, betyr allikevel ikke automatisk at en blir mer klar over *ressurser* en måtte ha i kraft av å ha en flerkulturell bakgrunn. Et hvert kurs som ønsker å fokusere på at ungdom skal bli mer bevisste på dette, må derfor ha en nøye gjennomgang av oppgavene som gis og temaene som tas opp på kurset. Innbyr de mest til refleksjon og problematisering rundt det å ha en flerkulturell bakgrunn, eller har de et konkret og direkte fokus på muligheter? Erfaringer fra metoder som er ressurs- og løsningsfokuserte, for eksempel løsningsfokuserte samtaler, viser at det er svært lett å bli problemfokusert selv om man ønsker å konsentrere seg om muligheter og løsninger. Årsaken er kanskje en vanemessig tenkning om at man først må vite hva problemet er, og

drøfte det inngående, før man kan løse det. I tillegg er kanskje ungdom med minoritetsbakgrunn selv vant med at deres bakgrunn problematiseres i media, forskning og så videre, kanskje til de grader at enkelte selv problematiserer rundt dette. Det kan være utfordrende for kursholdere å snu dette problemfokuset over til en ressursorientert tankegang.

Når det er sagt, er det selvfølgelig ingen ting i veien for at noen temaer, oppgaver, rollespill osv problematiserer det å ha en flerkulturell bakgrunn. Hvis det kun er fokus på løsninger og muligheter, står slike kurs i fare for å hindre kursdeltakere fra å fortelle om følelser eller erfaringer som de synes er vanskelige. Noen ganger er det nødvendig å få utløp for frustrasjoner og vanskelige erfaringer før en begynner med å snakke om de mulighetene en flerkulturell bakgrunn gir.

En måte å øke bevisstheten om egne ressurser, er gjennom ulike typer oppgaver, enten individuelt eller i grupper. På *FLEXid* ble det vektlagt at framtrede personer med en flerkulturell bakgrunn hadde brukt denne i ulike sammenhenger, og at det var attraktivt for arbeidslivet at man hadde denne kompetansen. Noen deltakere fortalte om eksempler der de hadde grepet inn når det hadde oppstått misforståelser mellom personer fra ulike land, og fått dem til å forstå hverandre. De hadde fungert som en såkalt «brobygger», et begrep som brukes mye i *FLEXid*. På spørsmål fra kurslederne om «Hva har jeg som ikke andre har?» kom følgende svar: «Vi kan se vår egen kultur og andres kultur på ulike måter, fra ulike vinkler». «I hjemlandet bestemmer folk seg fort for hva de skal mene, vi ser ting fra forskjellige sider og tar ikke avgjørelser og standpunkt så fort». «Vi er i mindretall og derfor har vi nære bånd til hverandre». «Vi har mer kunnskap om en del ting, for eksempel vet vi om fattigdom i andre land». «Vi er mer allsidige».

Oppgaver som har til hensikt å gjøre deltakere mer bevisste sine muligheter og ferdigheter, bør være innrettet slik at de får deltakerne på kurset til selv å konkretisere disse. Det er mange måter å gjøre dette på, her følger kun et par forslag i tillegg til den oppgaven fra *FLEXid* som ble gjengitt ovenfor.

Man kan invitere unge personer med minoritetsbakgrunn til å holde miniforedrag om hvordan de har utnyttet sin flerkulturelle bakgrunn. Det kan være et poeng å bruke personer som ikke har kjendisstatus, og som det lett går an å identifisere seg med. Foredraget kan brukes som en inspirasjon til diskusjoner om hvilke kunnskaper og ferdigheter den enkelte deltaker selv mener han/hun har, og på hvilken måte vedkommende tror at disse kan anvendes i det praktiske liv. Jo mer konkret dette formuleres, dess bedre.

Deltakerne kan også deles inn i grupper og oppmuntres til å formulere hvordan de helt konkret tenker seg at deres egen flerkulturelle bakgrunn kan utnyttes når det gjelder for eksempel skolefag, konflikthåndtering, yrkesvalg og studievalg. Deltakere som selv ønsker det, kan eventuelt inviteres til å fortelle om sine erfaringer etter gruppearbeidet.

Evalueringen viste at flere deltakere hadde *livserfaringer* som skiller seg fra de som ungdom fra majoritetsbefolkningen har, og som ikke er direkte relatert til det å ha en flerkulturell identitet, men er knyttet til erfaringer med å være flyktning: «Da jeg kom til Norge, hadde jeg gitt opp troen på at jeg kunne få et fast sted å bo, vi hadde flyttet så mye, fem steder. Derfor var jeg ikke glad, det tok tid å tro på at jeg skulle bo her.»(deltaker)

En del barn og ungdom med etnisk minoritetsbakgrunn har også erfaringer med å være et mellomledd mellom foreldrene sine og det norske samfunnet: «Det var ikke lett for meg før, jeg skulle alltid oversette brev, men det er lettere når mor og far snakker mer norsk». Denne posisjonen kan være ubehagelig å stå i over tid, blant annet fordi det medfører mye ansvar på unge skuldre. En av oppgavene som inngår i å være et slikt mellomledd, kan være å måtte stadig oversette brev med svært komplisert språkbruk fra offentlige etater, eller fungere som en språklig hjelper når foreldrene har en konsultasjon hos legen (IMDi-rapport 2007, Jareg & Pettersen 2006).

De som har slike erfaringer som nevnt ovenfor, kan kjenne seg mer modne eller ansvarlige enn sine jevnaldrende. Kurs for ungdom med minoritetsbakgrunn kan med fordel fokusere på hvordan deltakere kan utnytte og bruke disse erfaringene, også de erfaringene som er vonde. En kan for eksempel gi gruppeoppgaver som ber deltakerne om å komme med helt konkrete forslag til hvordan de har utnyttet sine livserfaringer, og forslag til hvordan de kan utnytte sine livserfaringer i framtiden. Noen av deltakerne kan eventuelt fortelle om erfaringene etter gruppearbeidet.

TIPS – Flerkulturell bakgrunn – en ressurs?

- Deltakerne kan reflektere over hva de har som ikke personer uten en flerkulturell bakgrunn har.
- Kursholderne kan gi eksempler på hvordan kjente personer med en flerkulturell bakgrunn har brukt sine erfaringer, og be deltakerne fortelle hvordan de har utnyttet sin flerkulturelle bakgrunn.
- Unge personer med minoritetsbakgrunn inviteres til å holde miniforedrag om hvordan de har utnyttet ressursene sine, og foredraget kan brukes som en inspirasjon til å konkretisere hvilke ferdigheter og kunnskaper den enkelte kursdeltaker har.
- Deltakerne kan deles inn i grupper, og formulere på hvilken måte deres flerkulturelle bakgrunn kan utnyttes i hverdagen, eller når det gjelder yrkesvalg og studievalg.
- Deltakere oppfordres til å gi eksempler på hvordan de kan utnytte den kompetansen som spesielle livserfaringer har gitt dem.

Språkkunnskap – en ressurs?

«Språk er en nøkkel til samfunnet, men det hindrer allikevel ikke rasisme. Men det er lettere å forsvare seg verbalt hvis man kan språket» (deltaker på kurset).

Ungdom med en flerkulturell bakgrunn behersker, mer eller mindre fullstendig, ofte flere språk enn norsk. Dette kan være en fordel, da det vanligvis er det lettere å lære seg nye fremmedspråk hvis man kan et annet språk fra før. Det er allikevel et stort skritt fra å kunne flere språk, til faktisk å utnytte språkkompetansen. La meg utdype dette. Hvis en deltaker sier at det er bra og nyttig å være flerspråklig, vil de fleste si seg enige i det. Men på hvilken måte og i hvilke situasjoner er dette en fordel? Et forslag er at kurs for ungdom med minoritetsbakgrunn inviterer unge mennesker med minoritetsbakgrunn til å holde miniforedrag om hvordan de har utnyttet sin språkkompetanse i for eksempel jobb- eller studiesammenheng,

og at deltakerne forsøker å *konkretisere* på hvilken måte de kan bruke denne flerspråklige kompetansen i framtiden.

TIPS – Språkkunnskap – en ressurs?

- Kursholdere kan få deltakere til å *konkretisere* på hvilken måte de kan bruke sin flerspråklige kompetanse.
- Unge mennesker med minoritetsbakgrunn kan holde miniforedrag om hvordan de har utnyttet denne kompetansen i for eksempel jobb- eller studiesammenheng.

Flytteprosessen

Dag tre omhandlet ulike forhold ved migrasjons- og flytteprosessen. Hovedfokus denne dagen var blant annet minner om og tanker rundt selve flyttingen, og hvordan den kan oppleves ulikt av medlemmer fra samme familie. Deltakerne ble også bedt om å reflektere rundt hva de trodde foreldrene deres savnet fra opprinnelseslandet, og hvordan de trodde foreldrene opplevde Norge⁵.

Minner og tanker rundt flytteprosessen

Mange av deltakerne bidro med eksempler på hva de savnet fra hjemlandet, og en del av disse minnene framkalte latter fra forsamlingen, kanskje fordi flere kjente seg igjen i hverandres utsagn. Savnene kunne være av det sanselige slaget: Savn av lukter, lys og lyder, men også savn etter samhørighet, sosiale fellesskap og følelsen av å være velkommen.

Kursleder: Har dere noen eksempler på ting dere savner fra hjemlandet?

Kebab-lukt (latter fra de andre, min anm.).

Døgnrytmer; alt her er stengt om kvelden, der er det åpent nesten hele døgnet, alt er vendt mot gata og er åpent, det er masse impulser og lys.

Hjemme spiser man med hendene, alle spiser av samme fat.

De slakter dyr når det kommer besøk, det er en skikk å kutte strupen, vi må drikke blodet, det er en velsignelse. Eller hvis det er bryllup eller en ny bil, da har man blod på bildekkene.

Til tross for alle minnene rundt hjemlandet, var det stor variasjon mellom deltakerne med hensyn til hva slags erfaringer de hadde hatt med flytteprosessen(e). Noen husket ikke flyttingen fra foreldrenes hjemland i det hele tatt, og noen var født i Norge. Deltakere på kurs for ungdom med etnisk minoritetsbakgrunn vil derfor ofte ha svært forskjellig bakgrunn hva angår botid i Norge, og dette gjaldt også for *FLEXid*.

Dette vil være en utfordring for de fleste som lager kurs for denne målgruppen. Botid er med på å påvirke hva slags utfordringer kursdeltakere møter i hverdagen. Noen har ganske nylig kommet til Norge, og kan ha helt andre utfordringer, referanserammer og verdier enn ungdom som er født og oppvokst i Norge, eller har bodd i landet i lang tid.

⁵ Gjennomføringen av dette temaet har gjennomgått endringer siden kurset ble evaluert. De som ønsker mer kunnskap om dette, må derfor henvende seg til Norskskolen i Larvik.

For de som har bodd lenge i Norge, vil en del temaer være «gammelt nytt». I fokusgruppen uttrykte noen at de ønsket å gå et skritt videre, over til tabutemaer eller mer *ukonvensjonelle* temaer: «Vi bør snakke om oss innvandrere i samfunnet; om hvordan noen kommer her og lever på trygd og sånt. De ser ikke hvordan de påvirker samfunnet med det de gjør, og hvordan de kan påvirke hvis de blir mer engasjerte». Eller: «Folk med innvandrerbakgrunn – bruker de stemmeretten sin?» Enkelte temaer angår også enkelte ungdommer på en direkte måte: «Det er jo det med ekteskap, det er ulike typer. Noen drar til hjemlandet for å gifte seg, noen blir tvangsgiftet mens andre kan gifte seg med norske».

Andre skillelinjer, som selvfølgelig kan henge samme med botid i Norge, går ved temaer som handler om integrering. Noen sliter med dette, mens andre igjen synes de selv og foreldrene er godt integrert. Det var for eksempel stor forskjell i hvor tradisjonelle ungdommene opplevde at foreldrene deres var med hensyn til personlig frihet og kjønnsroller.

Det faglige argumentet hos *FLEXid* for at alle deltakere gjennomgår temaet om flytteprosessen sammen, uavhengig av bakgrunn, er at de skal sitte igjen med mer kompetanse på temaet enn det de hadde fra før. De skal få muligheten til å bli gode brobyggere, og for å bli det må man kjenne til erfaringer som skiller seg fra de en selv har.

Kurs som ikke har dette som hovedhensikt, kan behandle dette temaet «flytteprosessen» på andre måter. Ett forslag er å dele deltakerne inn i ulike grupper som blir ledet av kursholdere, der en diskuterer utfordringer som er personlig relevant for den enkelte. Dette kan gjøres gjennom å organisere parallelle grupper organisert etter botid i Norge, som «Ny i Norge», «Flytteprosessen og Savn etter hjemland» og «Oppvokst i Norge – og samtidig flerkulturell», der det er valgfritt hvilken gruppe man vil delta i.

Smertefulle erfaringer

Når kurs av denne typen berører migrasjon og flytting, vil en alltid møte deltakere som har smertefulle minner og sorg knyttet til det å flykte. Minnene og erfaringene kan dreie seg om krigshandlinger, overgrep, opphold i flyktningleire eller sorg over for besteforeldre og familie man forlot, og aldri har sett siden. Noen få deltakere hadde opplevd at foreldrene hadde hemmeligholdt planene om å flykte for å unngå at barna uforvarende skulle fortelle dette videre, og sette familien i fare. Noen satt derfor igjen med en følelse av at de ikke hadde tatt farvel med opprinnelseslandet sitt, eller viktige personer: «Jeg trodde jeg skulle på ferie – da jeg forsto at vi hadde flyttet, savnet jeg besteforeldrene mine veldig, de betød mye...» (deltaker)

Kurs for denne målgruppen kan aktivere et behov for å snakke med en voksen, og enkelte kan ha behov for profesjonell hjelp. Dette ble tematisert i lederopplæringen av kursholdere i *FLEXid*. I møte med fokusgruppen under evalueringen av *FLEXid*-kurset i Kristiansand, mente deltakerne på generelt grunnlag at det er viktig at kursholdere blir kjent med den enkelte deltaker hvis de skal kunne fange opp personer som trenger samtaler med voksne, eller som ønsker profesjonell hjelp. På *FLEXid* kurset blir for eksempel kursholderne mer kjent med den enkelte deltaker under fritidsaktiviteter som foregår i pausene, og det er også en av hovedhensiktene med aktivitetene.

Fokusgruppedeltakere mente videre at en invitasjon av typen «ring meg eller si i fra hvis du vil snakke med noen etter kurset» ikke vil fungere i praksis. Dette synes som en god vurdering, men man kan ikke utelukke at noen vil benytte et slikt tilbud hvis det for eksempel forelå et visittkort med et telefonnummer til en konkret person man kunne ringe til. Kursholdere som arbeider med ungdom må også være kjent med, eller gjøre seg kjent med, hvor ungdom kan få hjelp, for eksempel skolehelsetjenesten, PPT eller BUP-systemet. De bør også være kjent med lovene for om, når og hvordan foreldrene skal involveres i dette.

Kursene som ble avholdt i Larvik og Kristiansand var forankret i ulike typer institusjoner, og dette kan innvirke på hvor lett det er å fange opp deltakere som bør tilbys mer oppfølging. Kurset i Larvik er forankret i Norskskolen. Det innebærer at kursholderne kjenner ungdommene og deres foreldre, og også ofte deres totale livssituasjon (under slike forhold er det selvfølgelig svært viktig at kursholdere har taushetsplikt overfor både foreldre og barn, slik at de vet at disse kan snakke fritt uten at informasjonen går videre). Kursholdere som kjenner ungdommer og deres familier fra før, vil ha en viss kjennskap til hvilke ungdommer som har spesielt vanskelige erfaringer bak seg, eller hvem som har en vanskelig hjemmesituasjon. Det vil sannsynligvis også være lettere for ungdom å ta kontakt for å få en samtale hvis de kjenner kursholderen fra før. Når kurs ikke er forankret på denne eller liknende måter, vil kursholdere som regel ikke kjenne deltakerne og deres foreldre fra før. Dermed øker utfordringene når det gjelder å fange opp, og få kontakt med, de ungdommene som har behov for å prate med voksne eller ønsker profesjonell hjelp. Aktiviteter og pauser blir da desto viktigere arenaer for å bli kjent med deltakere.

En kan også tenke seg at andre kurs innfører et tema som heter «hvordan snakke med foreldre/voksne om det jeg har opplevd eller ting jeg lurer på?». For noen kan det være vanskelig å snakke med foreldre om opplevelser i fortiden, fantasier om hva som har skjedd i fortiden, eller vanskelige situasjoner i nåtid som for eksempel mobbing eller dårlige skole-resultater. Enkelte kan for eksempel ønske ikke å belaste foreldrene med flere bekymringer, eller skuffe foreldrene med å fortelle at de ikke klarer skolearbeidet. Kanskje noen av deltakerne på kurset har gode erfaringer med å snakke med for eksempel foreldre eller lærere, og kan formidle disse til de andre deltakerne og inspirere dem til å gjøre det samme.

Foreldrenes situasjon

Kursleder: *Hva var det viktigste for deg i dag?*

Deltaker: *Jeg forstår foreldrene mine bedre*

Migrasjon oppleves ofte ulikt hos medlemmer av samme familie, og særlig på tvers av generasjoner, noe også *FLEXid* behandlet som et eget tema. Et interessant grep som *FLEXid*-kurset gjorde, var å spørre deltakerne hva de trodde foreldrene deres savnet når de tenkte på hjemlandet, og hva de trodde var vanskelig for foreldrene i Norge. Noen av svarene vitner om empati og forståelse for foreldrenes situasjon: «De savner det sosiale, andre som forstår dem», «De savner sine foreldre, søsken. Landet sitt. Hele livet deres er jo der, de savner kulturen sin», «Jobben, far vil aldri få den samme jobben her», «Far hadde hus og jobb», «Far kan ikke

dra hjem», «De savner gjestfriheten», «Vanskelig for dem å forlate foreldre og alt det de har jobbet for der nede», «Foreldre her er mer redde og bekymret når ungdom går ut om kvelden, mer redde her enn der».

Det å se sine foreldre, deres situasjon og savn fra et slikt perspektiv som deltakerne her gjør, viser en modenhet fra ungdommenes side. Refleksjoner rundt foreldrenes utfordringer og savn kan også kaste lys over hvorfor det oppstår konflikter i familien, eller hvorfor foreldre handler som de gjør. På sitt beste kan det å erkjenne, utforske og forstå slike forskjeller være til hjelp for hele familien.

TIPS – Flytteprosessen

- Deltakere kan dele erfaringer fra flytteprosessen med hverandre, slik at de får innsikt i hverandres situasjon.
- Kurs som har andre mål enn *FLEXid* kan behandle temaet flytting og migrasjon ved å dele deltakerne inn i parallelle work-shops etter botid, der deltakerne diskuterer temaer som er relevant for den enkelte.
- Kurslederne kan bruke pauser, bussturer og andre anledninger for å bli kjent med den enkelte deltaker.
- Kursholdere må ha kunnskap om hvor de kan viderehenvise ungdom til helsetjenestene, og de må kjenne lovene for om, når og hvordan foreldrene skal involveres i dette.
- Enkelte deltakere kan ha behov for samtaler med en voksen, og enkelte kan ha behov for profesjonell hjelp for å bearbeide tidligere erfaringer. Kursholdere kan dele ut visittkort med et konkret telefonnummer som deltakere kan ringe til på dagtid.
- Kursholdere kan ta opp temaet «hvordan snakke med foreldre/voksne om det jeg har opplevd eller ting jeg lurer på».

Fordommer og Rasisme

Den fjerde dagen var temaet egne og andres fordommer og rasistiske holdninger. Flere av kursdeltakerne hadde opplevd ulike former for diskriminering både i barne- og ungdomsalder:

«Jeg har fortsatt et hat mot Securitas. Jeg var barn og hadde vært i en lekebutikk. Da vi gikk ut, ville de ransake oss. Vi sa Ok, bare gjør det. Det er sånne dumme ting som jeg husker til nå. Jeg kan fortsatt peke ut Securitasvakten, og jeg kunne sagt til henne: «Du ransaket meg». Men jeg gjør det ikke, for hun ville ha blitt redd. Men det gjorde hun mot meg da jeg var barn». (dvs. «gjorde meg redd», min anmerk.).

En annen kjente seg diskriminert på arbeidsmarkedet: «Det er vanskelig å få jobb. Når de ser på meg og hører navnet, tenker de at jeg ikke kan jobbe». En syntes også at det var vanskelig at media fokuserte på nasjonalitet eller etnisitet når utlendinger begikk lovbrudd, men ikke når etniske nordmenn begikk forbrytelser. De mente at dette førte til at de selv ble stigmatisert og urettferdig stemplet:

«Media knekker oss. «Iraker smugler inn tabletter» står det i avisen, men hvis det er en norsk som gjør det, står det «en ung mann». Kanskje denne irakeren er en kriminell, også i sitt eget hjemland. Alle blir stemplet, da hjelper det ikke å kunne språket. Det er utseendet som teller».

Noen hadde opplevd diskriminerende bemerkninger om deres religion, eller opplevd at det ble spurt etter religionstilhørighet når man søkte etter utleieleilighet, og kjente til andre som var blitt nektet å leie fordi vedkommende var muslim. Det var også konkrete eksempler fra skolehverdagen der elever med etnisk norsk bakgrunn hadde sagt nedsettende bemerkninger knyttet til religion og muslimer:

«En på skolen ble kalt «terrorist fra al-Qaida». Alle som satt bak ham i klassen hvisket det til hverandre. Han kom ikke på skolen neste dag, og jeg ringte ham. Han sa han ikke gadd å komme når han ble kalt terrorist».

En annen hadde en liknende erfaring: «Søsteren min ville bruke sjal, men så sa de norske venninnene: 'Er det ikke sånne som terrorister har? Og er det sånne vi ser på TV som hylar og skriker i begravelser?」 Noen hadde også ubehagelige opplevelser knyttet til lærere når det gjaldt det å være muslim:

«Jeg fikk en del spørsmål fra lærerne da jeg var liten, om for eksempel svinekjøtt, som ikke var lett å svare på eller forstå. De sa «du kan ikke spise pølser», de spurte mange spørsmål som barn ikke kan svare på».

Noen har også opplevd problemer på skolen når det gjaldt ønsket å bli undervist i norsk som førstespråk:

«Jeg kom da jeg var i skolealder, kunne ikke norsk, ble satt på norsk skole. De prøvde hele tiden å plassere meg inn slik at jeg skulle ha norsk som andrespråk. Søsteren min er født her, de ville også at hun skulle ha norsk som andrespråk».

Er all forskjellsbehandling diskriminering? Kurslederne på *FLEXid* gav deltakerne en oppgave som var spennende med tanke på å nyansere og reflektere over hva som er diskriminering eller ikke. Oppgaven gikk i korthet ut på at deltakerne skulle forestille seg at de skulle leie ut en leilighet, og ta stilling til hvem de ønsket å leie til basert på informasjon de fikk fra kursholderne. De rangerte leietakerne med hensyn til hvem de ønsket å gi leiekontrakt. Etter denne første rangeringen fikk de ytterligere informasjon, som gjorde at mange byttet om på rekkefølgen med hensyn til hvem de ville leie til. Flere nedprioriterte en flyktning som ønsket å leie, og dette gjaldt også kursdeltakere som selv hadde vært flyktninger. Det ble tydelig gjennom valgene de gjorde at de fleste prioriterte betalingsevne, og at valg av leieboer først og fremst handlet om dette. Dette er en god oppgave når det gjelder å bevisstgjøre måter å fortolke situasjoner på – alle avslag er ikke rasisme eller diskriminering.

Et annet tema som dukket opp i forbindelse med denne oppgaven, var egne fordommer mot andre. Det viste seg at to av leietakerne, som var et par med betalingsevne, var homofile menn. Noen mente at til tross for betalingsevne, var det uaktuelt å leie ut leiligheten til disse

fordi dette var i strid med deres religion. Dette avstedkom en debatt mellom deltakerne, fordi andre var uenige i at dette var en grunn til å nekte noen å leie.

Erfaringene fra evalueringen viste at særlig ett tema var relativt *taust* da kursholderne tok det opp, nemlig diskriminering og rasisme mellom personer med minoritetsbakgrunn basert på hudfarge. Kursholderne reiste spørsmålet om hvorvidt det eksisterer en rangering innen etniske minoritetsbefolkninger når det gjelder status, og om ikke denne rangeringen baserer seg på hudfarge. De spurte videre om de som er lavest på rangstigen blir diskriminert og også utsatt for rasisme fra andre høyere opp i statushierarkiet. Det var påfallende at ingen hadde synspunkter på dette, og at svarene dreide seg om at «slik tenkte man i gamle dager» og «dette skjer ikke lenger». Slike svar likner til forveksling de svarene en kan få fra enkelte deler av majoritetsbefolkningen når det reises spørsmål om rasisme og diskriminering av etniske minoriteter. Jeg vil imidlertid gjøre leseren oppmerksom på at dette temaet også blir berørt i andre sammenhenger på andre kursdager, slik at observasjonen som ble gjort denne kursdagen ikke nødvendigvis representerer en typisk og gjennomgående reaksjon hos kursdeltakere på *FLEXid*.

TIPS – Fordommer og Rasisme

- Kursledere kan lage en oppgave der kursdeltakere må prioritere for eksempel hvem de skal ansette eller leie en leilighet til, og som tydeliggjør at ikke all forskjellsbehandling er diskriminering og rasisme.
- Kursledere kan lage en oppgave som også tydeliggjør deltakernes egne fordommer, og som setter i gang diskusjoner og refleksjoner om disse.

Tilbud om forelderforedrag?

I løpet av kurset var det et spørsmål som stadig dukket opp hos meg: Vet foreldre nok om krysspress-situasjoner og andre utfordringer som enkelte ungdommer opplever hver dag? En type utfordring, og som særlig ble diskutert den første helgen på *FLEXid*-kurset, var som nevnt at noen av deltakerne hevdet at de alltid måtte bære «to masker». Typisk vanskelige situasjoner var forholdet til alkohol, forhold til det andre kjønn, kleskoder og annen oppførsel. Også etnisk norske foreldre vil kjenne seg igjen i en del av disse problemstillingene. I enkelte tilfeller kan imidlertid konsekvensene av å gå på tvers av forventninger fra foreldre og storfamilie som tidligere nevnt være mer dramatiske for ungdom med etnisk minoritetsungdom sammenliknet med etnisk norsk ungdom (Erfaringer fra Røde Kors-telefonen om tvangsekteskap er et eksempel på dette).

Foreldre er vanligvis barns og ungdoms viktigste støttespillere og omsorgspersoner. Derfor kan det få negative konsekvenser for barn og ungdom hvis det oppstår store konflikter med foreldre om verdier, og hva som er akseptabel atferd. En naturlig følge av dette, er derfor å involvere foreldrene i hva slags problemer ungdom opplever i hverdagen. *FLEXid*-kurset ved Norskskolen i Larvik har løst dette ved å arrangere foreldresamlinger med utgangspunkt i temaene fra *FLEXid*.

Det finnes også andre eksempler der «oppvekst i to kulturer» har vært tema i foredrag eller foreldergrupper. I *Regnbueprosjektet* hadde man foreldregrupper ledet av personer som selv har minoritetsbakgrunn. Dette prosjektet ble startet i 2004, under navnet «Forebyggende familiearbeid med minoritetsfamilier»⁶. Prosjektet hadde deltakere fra fem familievernkontorer i Oslo, og ble ledet av Sentrum familiekontor. Det hadde som målsetning å forebygge samlivsproblemer i innvandrerfamilier, samt å frembringe løsninger for hvordan familiene kan tilpasse seg det nye samfunnet. Ett av hovedtemaene i Regnbueprosjektet var nettopp oppvekst i to kulturer, der det ble fokusert på barns utvikling, ulike kulturelle verdier i barneoppdragelse, International Child Development Programme (ICDP), dialog mellom foreldre og barn, ungdom i samfunnet og familien. Gjennom diskusjon, gruppearbeid, øvelser, rollespill og undervisning søkte en å forebygge kommunikasjonsvansker innad i familien, styrke foreldrenes kompetanse og tro på egne omsorgsevner, samt gi kunnskap om norske regler og normer. Det ble fokusert på familiens egne ressurser i møte med et nytt samfunn, samtidig som det ble understreket at det finnes offentlige hjelpetilbud (deriblant familievernkontorenes tilbud). I følge lederen for *Regnbueprosjektet*, Atnaf Berharu Kebreab, fikk mange foreldre en aha-opplevelse etter at ungdom selv holdt foredrag om det å bære «to masker», og om hvordan krysspress oppleves⁷.

Et tema som også kan være aktuelt på foreldrekurs, er kunnskapen om at barn og ungdom som vokser opp med foreldre som er flyktninger og som har opplevd overgrep, kan komme til å unngå å dele sine mer hverdagslige sorger og bekymringer med foreldrene. De gjør dette fordi de synes at det de strever med er bagatellmessig i forhold til hva foreldrene har opplevd, fordi de synes at foreldrene har nok å streve med fra før, eller fordi foreldrene faktisk uttrykker at ungdommens problemer er bagatellmessige i forhold til hva de selv har opplevd.

Hensikten med foreldrekurs generelt, uansett hvilken utforming de måtte ha, er å bidra til mindre press på ungdom, gi rom for foreldrenes bekymringer, øke foreldrenes innsyn i hverdagen til deres barn, og få fram ideer til løsninger. Dette kan i beste fall avstedkomme mer støtte fra foreldrene og færre konflikter mellom generasjonene.

TIPS – Tilbud om forelderforedrag?

- Kurs for ungdom med etnisk minoritetsbakgrunn bør også innebære et tilbud til foreldrene som omhandler oppvekst i to kulturer.

6 Følgende omtale er hentet fra prosjektrapporten fra Regnbueprosjektet 2004-2006, www.bufetat.no

7 Fra et foredrag som Kebreab holdt om Regnbueprosjektet

Hva slags andre temaer kan være relevante?

FLEXid er ikke statisk, men i stadig forandring fordi kurset tar til seg tilbakemeldinger fra deltakere der de uttrykker ønsker og behov. Eksempler på forslag fra deltakere som har blitt realisert, er foreldrekurs og at ungdom som har gjennomgått de to første årene kan få leder trening for å bli ledere i *FLEXid*. Kurset har allikevel et fast program, med planlagte temaer som skal gjennomføres.

Andre typer kurs for denne målgruppen som har andre tilnærminger og andre målsettinger, varierer med hensyn til hvilke temaer som behandles. Av og til kan kursene springe direkte ut fra temaer deltakerne er opptatt av en gitt tid. En måte å gjøre dette på, og som har vært gjort ved et skoleprosjekt i Gamle Oslo der en hadde samtalegrupper, er at alle deltakerne skriver ned sitt ønsketema på en anonym lapp som samles inn av kurslederen (Arild Aambø, personlig kommunikasjon). Selv om kurslederen ikke berører alle temaene direkte, kan dette hjelpe han/henne til å få et overblikk over hva deltakerne ønsker seg, og forventer av kurset.

- Kurs bør alltid ta til seg tilbakemeldinger fra deltakere der de uttrykker ønsker og behov.
- Hvis kurset ikke har fastlagte temaer, kan deltakerne skrive ned sitt ønsketema på en anonym lapp som samles inn av kurslederen, slik at noen av disse temaene kan behandles i kurset.

Kunnskap om norsk ungdom og det norske samfunnet

FLEXid tok opp kulturforskjeller på ulike måter under flere temaer på kurset, deriblant temaet typisk norske koder for sosial omgang. Kunnskap om «norske væremåter» kan føre til at signaler fra omverdenen tolkes på en annen måte enn før. En jente fortalte i fokusgruppen at hun etter *FLEXid*-kurset tar mer initiativ overfor andre: «Tenkte på det som ble sagt på kurset, at norske ikke liker å gjøre første steg, så da tenkte jeg at jeg kan gjøre det. Da ser de at du ikke er gal, selv om du har en annen kultur».

Det er interessant at en informant sier at kulturkunnskap om etniske nordmenn, «norske liker ikke å ta første steg», gjorde at hun selv tok initiativ ovenfor disse. Det at nordmenn flest prater mindre med fremmede enn det som er vanlig i andre kulturkretser, kan sikkert tolkes som avvisning. Denne type kulturkunnskap kan være til stor hjelp for å tolke majoritetssamfunnets signaler, og gi økt trygghet og initiativ.

Noen av deltakerne uttrykte også et sterkt ønske om at ungdommer med etnisk norsk bakgrunn deltok på kurset, og at man lærte mer om norsk ungdomskultur direkte fra andre ungdommer. Et slikt ønske har også blitt uttrykt i andre typer kurs for ungdom (Hjelde og Stenerud 1999 og Hjelde 2004). En måte å forstå dette ønsket på, er at det å beherske norske

koder og forstå «det norske» anses som viktig kunnskap og en nøkkel til det norske samfunnet, og at man dummer seg mindre ut. En liten passiar fra fokusgruppen kan bekrefte dette:

Intervjuer: «Hvilken nytte ville det ha vært for deg å få vite mer om norsk kultur?» Deltaker: «Det er lettere hvis man vet noe om norsk kultur, da gjør man mindre feil og oppfører seg riktig».

Ønsket om å ha ungdom med etnisk norsk bakgrunn med på kurset, og ønsket om å lære mer om «det norske», kan reflektere at en del ikke har nære norske venner (se også Hjelde og Stenerud 1999 og Hjelde 2004). Hvis slike kurs skal inkludere «det norske» som tema, er et forslag å spørre deltakerne om hvordan dette kan gjøres, hva de konkret savner av kunnskap, hva slags spørsmål de sitter med osv. Hvis det er mulighet for det, kan deltakere også få anledning til å invitere med seg en venn en av kursdagene, som de betrakter som «norsk». Temaet den dagen kan omhandle temaer som er felles for de fleste ungdommer, uavhengig av etnisk bakgrunn, som for eksempel identitet. Dette har blitt gjort på enkelte kurs i regi av barnevernet (Hjelde og Stenerud 1999 og Hjelde 2004).

Deltakere som har lite kontakt med norske ungdommer, tror kanskje at norske ungdommer er en mer homogen forsamling enn det som faktisk er tilfelle. Dette kan føre til fordommer mot «norsk ungdom». Fordommer kan igjen medføre at enkelte ungdom med etnisk minoritetsbakgrunn føler seg mer forskjellige fra «norske ungdommer» enn det de faktisk er, og deltar mindre enn etnisk norsk ungdom i organiserte fritidsaktiviteter. Hvis det deltar ungdom med norsk bakgrunn i deler av et kurs, kan dette være en måte å få fram variasjonen i hvordan norsk ungdom er; hvordan de kler seg, hva de mener og hvordan de lever, og få fram det faktum at det er mange nyanser og store kontraster i «norsk ungdomskultur».

TIPS – Kunnskap om norsk ungdom og det norske samfunnet

- Kursholdere kan inkludere kunnskap om det norske samfunnet og norske sosiale koder gjennom ulike temaer som tas opp.
- Hvis kurs skal inkludere kunnskap om «norsk ungdom og ungdomskultur» kan kursholderne få forslag til hvordan dette kan gjøres fra deltakere og inkorporere noe av dette i kurset.
- Kurs der også ungdom med etnisk norsk bakgrunn deltar, kan få fram kontrastene og nyansene i såkalt «norsk ungdomskultur», og bidra til å bygge ned eventuelle fordommer om «norsk ungdom».

Fra avmakt til mestring

FLEXid-kurset hadde som ett av flere mål å gjøre deltakerne bedre rustet til å takle utfordringer de møter i hverdagen. Hva er det som skal takles eller mestres? Deltakerne selv pekte på utfordringer som å leve med to masker, konflikter med foreldrene, rasisme og diskriminering og negativ omtale av innvandrere i media. Som leseren ser, dreier ikke alle disse utfordringene seg om det å ha en flerkulturell identitet, men snarere om diskriminering.

Diskriminering kan skape avmakt hos mange, og kan medvirke til psykiske problemer hos enkelte. Det er ikke så mye ungdom med minoritetsbakgrunn kan foreta seg når de stadig opplever negativ omtale av innvandrere i media, og fordommer og diskriminering mot ens etniske gruppe. På generelt grunnlag kan man si at når mennesker opplever avmakt, vil noen reagere med aggresjon mens andre vil reagere med resignasjon. Enkelte bestemmer seg for at slikt ikke skal ødelegge for dem, og velger å delta i antirasistisk arbeid eller lignende. En annen naturlig måte å mestre slike situasjoner på, i hvert fall hvis man opplever mye avmakt, er å trekke seg tilbake fra majoritetssamfunnet og identifisere seg med sin egen etniske minoritetsgruppe, det som Sam (1994) kaller for *separasjon*, der personen føler han må ta et valg:

«Vi har veiskiller der vi må velge kultur. Det er vanskelig å bli godtatt, vi har en mangel på muligheter når det gjelder jobb, skole, føler at vi ikke er likestilte. Mange snakker ikke flytende norsk på skolen, og da tør de ikke delta og så får de dårlige karakterer. Det er vanskelig å bli kjent med norske folk, særlig de gamle har stereotype oppfatninger av utlendinger.» (deltaker)

Det er kanskje lettere å reagere eller påvirke en situasjon hvis en diskriminerende handling er rettet direkte mot en selv fra en konkret institusjon eller person. Men også her opplevde en del av kursdeltakerne avmakt, at det ikke var noe de kunne gjøre, spesielt hvis de opplevde at diskrimineringen ble utført av personer med mye makt, som lærere eller ansatte i politiet.

På hvilken måte kan kurs for ungdom med minoritetsbakgrunn virke forebyggende for psykiske helseproblemer i møte med ulike typer utfordringer? *FLEXid* tematiserer dette på det andre kursåret, der det fokuseres på hva som styrer ens måte å møte andre på, både når det gjelder ubehageligheter og utfordringer. Hensikten er, gjennom dialog med ungdommene, å vise hvordan en kan snu avmakt til mestring i forskjellige situasjoner. I fokusgruppen fortalte en deltaker at hun nå håndterer fordommer mot innvandrere på denne måten: «Jeg har blitt mer sikker, prater med klassekamerater, jeg kan jo vise at ikke alle innvandrere er slik de tror.»

I andre kontekster enn den *FLEXid* har, for eksempel i en barnevernskontekst, kan en forvente at en del kursdeltakere er i risikozonen for å utvikle psykiske problemer. I slike sammenhenger bor kanskje ungdommene på en institusjon, og en har kanskje mulighet til å ha kursdager flere dager i strekk. Slike kurs kan med fordel ha et eksplisitt fokus på sammenhengen mellom avmakt og psykisk helse, der det fokuseres på temaet psykisk helse over lengre tid. Det er mange teoretikere som kan brukes for å lage et undervisningsopplegg, ett forslag er å bruke teori fra psykolog Per Isdal som bakgrunn for undervisningen (Isdal, P. 2000). Kurslederne kan undervise i hvordan mennesker *håndterer* eller forholder seg til *avmakt*. En person opplever avmakt når han eller hun ikke ser løsninger som kan endre omgivelser, personer eller situasjoner som påfører personen sterkt ubehag på en eller annen måte. Personen gir opp, blir kanskje tilbaketrukket og depressiv eller selvdestruktiv. En annen måte å reagere på når man kjenner avmakt, er å ha såkalte atferdsproblemer eller være aggressiv og voldelig (Isdal, P., 2000).

Problemet med slike måter å håndtere avmakt på, er at personen ofte får til det *motsatte* av det han eller hun forsøker å oppnå. La meg gi et eksempel. En ungdom gjør det dårlig på

skolen fordi norskkunnskapene ikke strekker til. Dette gir en avmaktfølelse, og gutten løser denne følelsen med å bråke i undervisningen og skulke. Han kommer på kant med læreren, foreldrene får vite om atferden hans og han får straff hjemme, hvilket øker følelsen av avmakt og medfører kanskje aggresjon mot omverdenen. Resultatet av å bråke og skulke når han kjenner avmakt, er altså at han fjerner seg fra løsninger som ville ha hjulpet ham: Å få hjelp til norskundervisning. En hensiktsmessig mestring av avmaktfølelsen ville vært å klare å uttrykke behovet for mer hjelp overfor både foreldre og skolen.

Etter at kurslederne har hatt en gjennomgang av avmakt og ulike måter å mestre avmakt på, kan en for eksempel be kursdeltakerne om å intervju hverandre på video-opptak der de forteller om situasjoner der de har mestret avmakt på en nyttig måte. Videoen kan vises i plenum etterpå. Bruk av videoopptak i ulike sammenhenger har vært brukt på kurs i regi av barnevernet (Hjelde og Stenerud 1999 og Hjelde 2004).

På slutten av et kurs om psykisk helse kan deltakerne hver for seg skriver ned eksempler på utfordringer som de møter på en annen måte enn før. Hensikten med dette er å øke læringseffekten av dette temaet, og bevisstgjøre endringer som de selv er fornøyd med. Eksempelene som er skrevet ned kan eventuelt diskuteres i smågrupper, eller lages til et hefte som trykkes.

TIPS – Fra avmakt til mestring

- Kurs kan ha fokus på hvordan man håndterer utfordringer og ubehageligheter.
- Der deltakere er i risikozonen for å utvikle psykiske problemer kan det undervises i sammenhengen mellom psykisk helse, avmakt og hvordan en kan forebygge psykiske problemer.
- Kursdeltakerne kan intervju hverandre på video-opptak der de forteller om situasjoner der de har mestret avmakt på en nyttig og god måte. Videoen kan vises i plenum.
- På den siste kursdagen kan deltakerne oppsummere noen eksempler på utfordringer som de synes de har møtt på en god måte.

Noen betraktninger rundt det å drive kurs

Ferdigheter og holdninger hos kursholderne

«Jeg så interesse i deres øyne, ingen skeptiske blikk og vi fikk oppfølgingsspørsmål. Vi fikk lyst til å si mer fordi de ikke hadde kritiske blikk. Når du får oppmerksomhet, får du lyst til å si mer om det du vet» (sitat fra en deltaker i fokusgruppen).

Hva slags holdninger er det viktig at kursholdere har? Noen deltakere i fokusgruppen la vekt på hvor viktig det var at kursholderne hadde en ikke-dømmende holdning til kursdeltakerne. Dette gav seg blant annet utslag i at alle fikk ha sin mening i fred uten å måtte forsvare den. Dette var spesielt framtrødende i begynnelsen av kurset. Ut over i kurset kunne kursholderne be deltakerne om å reflektere over egne utsagn, for eksempel når det gjaldt fordommer mot homofile, uten at de dermed fordømte deltakerne eller presset dem til å mene noe annet.

Evnen til å kunne være åpen, nysgjerrig og utforskende i arbeid med ungdom setter særskilte krav til kursholdere, fordi en vil møte noen verdier og holdninger som kanskje avviker sterkt fra det en selv mener. Når det gjelder arbeid med ungdom med minoritetsbakgrunn, er det særskilt viktig at deltakere ikke er redde for å si ting som de vet bryter med oppfatninger i majoritetssamfunnet.

Evalueringen viste også at evnen til å ikke lett la seg provosere er viktig. Denne evnen var til stor hjelp når for eksempel deltakerne pratet høyt med hverandre samtidig som kurslederen hadde ordet. Dette problemet var mest framtrødende under *FLEXid*-kurset i Larvik, der deltakerne var i grunnskolealder.

Evnen til humor var også viktig, i følge deltakere i fokusgruppen. Flere av rollespillene under kurset som hadde kulturforskjeller og fordommer som tema, framkalte smil og latter fra deltakerne. Humor kan også gjøre det lettere å diskutere vanskelige temaer.

TIPS – Ferdigheter og holdninger hos kursholderne

- Kursholdere må ha en ikke-dømmende holdning til kursdeltakere.
- Kursholdere må ha evnen til å være åpen, nysgjerrig og utforskende selv om man møter verdier og holdninger som kanskje avviker sterkt fra det en selv mener.
- Kursholdere må ha evnen til ikke lett å la seg provosere.
- Kursholdere må ha humor.

Forhold rundt åpningen av en kursdag

En del av hensikten ved kurs som går over tid, er at mye av læringen skal skje *mellom* kursdagene. Hva har deltakerne tenkt og gjort mellom samlingene, og hva har de lært av dette? For å få disse erfaringene fram i lyset, er det nyttig at kursholderne er oppmerksomme på hvordan de åpner en kursdag. Generelt sett er det lite respons fra deltakere helt i begynnelsen av enhver kursdag, enten kurset er for ungdom eller voksne. Hvis man for eksempel åpner med følgende spørsmål: «Husker dere at vi snakket om kjønnsroller forrige gang? Er det noen som har tenkt noe?» er det stor sannsynlighet for at man får lite respons på dette spørsmålet. Det er helt sikkert noen som har tenkt på dette temaet, og sannsynligvis går kursledere glipp av viktige tanker og erfaringer med en slik åpning. En idé er derfor at kursholdere starter dagen med noen fysiske oppvarmingsøvelser gjerne kombinert med humor, for å løse opp stemningen. Viktige spørsmål om hva deltakere har tenkt og gjort siden sist kan stilles etter dette, da de ikke egner seg som oppvarmings spørsmål.

TIPS – Forhold rundt åpningen av en kursdag

- Kursholdere kan starte dagen med noen fysiske oppvarmingsøvelser, gjerne kombinert med humor, for å løse opp stemningen. Spørsmål om hva deltakere har gjort eller tenkt siden sist stilles senere på dagen.

Gruppeklima – «De tøffeste er ofte de mest sårbare»

Det er velkjent at en eller noen få personer kan ødelegge for klimaet og tryggheten i en hel gruppe. En av kurslederne i *FLEXid* hadde den erfaringen at de ungdommene på kursene som støyet mest, ofte var de som hadde det vanskeligst. Det går ikke an å generalisere denne erfaringen, og man kan også tenke seg at det motsatte kan være tilfelle: At de som har det vanskeligst, er de som ikke sier noe og er helt stille. Uansett: I de tilfellene der det faktisk er slik at de som støyer mest også har det vanskelig, er det sannsynligvis lettere å se denne sårbarheten hvis kurset er forankret i en institusjon der kursholderne kjenner deltakeren fra før. En naturlig følge av dette er at det blir lettere å møte uromakere mer *empatisk* enn hvis man ikke kjenner bakgrunnen deres. Motsatt kan det bli en utfordring å beholde empatien med ungdom som «ødelegger» hvis man ikke kjenner dem fra før. Kursholdere i denne situasjonen har en viktig oppgave i å minne seg selv og hverandre på dette, og være seg bevisste hvordan de møter slik atferd.

Evalueringen viste at det er betydningsfullt at kursledere har en strategi for å møte slike utfordringer, fordi én eller noen få dominerende personer kan ødelegge for de andre, og skape en uttrygg eller aggressiv stemning. Ett viktig grep kursholderne i *FLEXid* gjorde i møte med bråkete deltakere, var å unnlate å gå inn i diskusjoner. De slapp alle til orde, men tillot ikke at de som bråkte fikk nevneverdig taletid, men alle ble møtt på en høflig måte. De kunne også skille personer rent fysisk fra hverandre hvis de kjente hverandre fra før, og plassere dem forskjellige steder i rommet sammen med personer de ikke kjente fra før. Dette var ikke aktuelt i gruppen i Kristiansand, men var nødvendig under *FLEXid*-kurset jeg observerte i Larvik, der deltakerne var yngre. Evalueringen viste også at det var svært viktig at noen av de

konstruktive deltakerne fikk mye taletid i starten, og satte tonen for kurset. Det kan være nyttig for andre kursholdere å være oppmerksomme på betydningen av å «blinke ut» og oppmuntre disse konstruktive kreftene fra begynnelsen av.

TIPS – Gruppeklima- «De tøffeste er ofte de mest sårbare»

- Kursledere må ha en samkjørt strategi for å møte bråk og provoserende deltakere slik at man unngår en uttrygg stemning i gruppen.
- Kursholdere kan splitte bråkete personer hvis de sitter sammen, og plassere dem forskjellige steder i rommet for å skape mer ro.
- Kursholdere kan «blinke ut» og oppmuntre konstruktive krefter i gruppen fra begynnelsen av kurset.
- Kursholdere har en viktig oppgave i å minne seg selv og hverandre på å beholde empatien for personer som opptrer på en støyende eller provoserende måte.

Språkbarrierer – kommer alle til orde?

På *FLEXid*-kurset i Kristiansand mente deltakere i fokusgruppen at alle hadde *mulighet* til å ta ordet, men at en del deltakere av forskjellige årsaker ikke valgte å gjøre det. Kurs for ungdom med etnisk minoritetsbakgrunn vil vanligvis ha deltakere som behersker norsk i varierende grad. Det kan være vanskelig å ta ordet hvis man ikke behersker norsk. Det er imidlertid vanlig at en kan forstå mer enn man kan uttrykke når man lærer et nytt språk, slik at mange kan få utbytte av kurs selv om de ikke sier så mye. En del som ikke behersker norsk så godt, kan få mye ut av filmer, rollespill og andre formidlingsmåter som ikke er rent *verbale*. Kurs for ungdom med varierende norskkunnskaper bør derfor ha *flere pedagogiske virkemidler* å spille på enn de rent verbale, slik også *FLEXid* hadde.

Noen deltakere har kanskje også problemer med å forstå det som må regnes som enkel hverdagsnorsk. Til tross for dette, møtte også deltakere med lite norskkunnskaper opp på *FLEXid*, og det kan være mange motiver for det. Én i fokusgruppen ga for eksempel uttrykk for at en viktig grunn til at han kom, var å treffe andre ungdommer. En annen mente at alle de morsomme aktivitetene var en motivasjonsfaktor for mange.

Det kan selvfølgelig være andre grunner enn manglende norskkunnskaper som gjør at enkelte ikke tar ordet, slik også én fra fokusgruppen uttrykte det: «Noen er kanskje redde for å snakke, for å gjøre feil eller få motstand. Når det er så mange kulturer, får man motstand». Forventningen om at andre vil mene noe annet eller kritisere ens mening er en vanlig grunn til å ikke ta ordet i enhver forsamling, og har lite med språkbarrierer å gjøre.

Kan noe gjøres for at flest mulig kan uttrykke seg i de tilfellene der språkbarrierer hindrer deltakere fra å snakke på kurset? Kursholdere på *FLEXid* gjør terskelen lavere for å si noe i en forsamling ved å gjøre temaet «forskjeller i språkferdigheter» eksplisitt under første kursdag. I tillegg ble det gitt en oppgave den første dagen der deltakerne tegnet opp hvor mange land eller steder han eller hun har tilknytning til. Gjennom å fortelle om dette til en sidemann, kan slike øvelser fungere som en «ice breaker» for å kunne si noe i plenum eller i en gruppe.

TIPS – Språkbarrierer – kommer alle til orde?

- Kurs for ungdom med minoritetsbakgrunn bør ha flere pedagogiske virkemidler tilgjengelige enn de rent verbale for å overkomme språkbarrierer.
- Kursholdere kan gjøre terskelen for å si noe i en forsamling lavere ved å gjøre temaet «Forskjeller i språkferdigheter» eksplitt.
- Deltakere kan allerede tidlig den første kursdagen ha en summegruppe med sidemannen om et oppgitt tema eller et spørsmål.

Rekruttering og påmelding

Vet deltakere hva slags kurs de egentlig melder seg på? Og er det viktig at de vet hva de melder seg på? Noen av deltakerne i fokusgruppen fortalte at de ikke var helt klar over hva slags kurs de hadde meldt seg på, selv om de hadde fått informasjon på forhånd. Dette kan bero på at det var første gang kurset ble holdt i denne regionen, og at ryktene ikke hadde begynt å løpe slik de gjør i Larvik området, der ungdom og foreldre anbefaler kurset til hverandre. Kurset i Kristiansand var som sagt heller ikke forankret i Norskskolen der foreldrene får norskundervisning, med den følgen at en del foreldre sannsynligvis ikke hadde mye kunnskap om *FLEXid*-kurset.

En generell ulempe ved at kursdeltakere ikke er helt klar over hva de melder seg på, er at man risikerer å rekruttere ungdommer som ikke er særlig motiverte til å delta. Det må derfor være hensiktsmessig for alle parter at både deltakere og foreldre er best mulig informerte om selve målsetningen med og innholdet i kurset.

Det kan være en særskilt utfordring å informere ungdom med etnisk minoritetsbakgrunn og deres foreldre. En årsak er selvfølgelig språkbarrierer. En kan ikke ta for gitt at brev som sendes til hjemmet, og som er skrevet på norsk, blir forstått. Ved Norskskolen i Larvik benytter man tospråklige ledere for å informere foreldre som ønsker mer informasjon, eller som er usikre på om de skal melde barna sine på kurset.

For andre typer kurs enn *FLEXid*, kan det tenkes at man ikke har slike tospråklige ledere tilgjengelig. Et forslag er da at kursarrangører oversetter et informasjonsbrev til de vanligste språkene, slik at både foreldre og deltakere blir bedre kjent med målsetningen og innholdet av kurset. Skriftlig materiell med bilder av deltakere (som har gitt tillatelse til en slik billedbruk) vil kanskje også øke rekrutteringen blant personer som ikke er så lesekyndige på sitt eget språk. En kan også opprette en flerspråklig hjemmeside. Dette er selvfølgelig ressurskrevende, men slik informasjon kan skrives i samarbeid med skriveføre kursdeltakere. En bør utvise varsomhet med å legge ut bilder på hjemmesiden, og dette må i så fall skje med samtykke fra ungdom og foreldre. Personer som har flyktningbakgrunn kan være spesielt skeptiske til at det legges ut bilder.

En annen grunn til at det kan være en særskilt utfordring å rekruttere ungdom med minoritetsbakgrunn, kan være at deres foreldre er ukjente med kurstilbud for ungdommer. For enkelte kan det gi lite mening at det anvendes mer eller mindre vestlige, psykologiske begreper som «flerkulturell identitet». Foreldre kan derfor være skeptiske til å la sine barn

melde seg på kurs de ikke ser hensikten med. Eventuelle brev som sendes til foreldre bør derfor testes ut på målgruppen på forhånd., for å bedre sikre seg at informasjonen om kurset blir forstått. Ungdommer vil være tjent med at deres foreldre er positivt innstilt til og nysgjerrige på innholdet i kurset som de deltar på.

Det vil variere på hvilken måte en løser utfordringen med å informere foreldre best mulig om kursets innhold og målsetning. Dette vil blant annet være avhengig av kursets forankring, og på hvilke arenaer kursholderne har mulighet til å treffe foreldre og informere dem.

TIPS – Rekruttering og påmelding

- Deltakere og foreldre må være best mulig informerte om målsetningen med og innholdet i kurset.
- Tospråklige kursholdere kan gi utfyllende informasjon om kurset hvis det er behov for det.
- Brev som informerer om kurs kan oversettes til de vanligste språkene, og må tilpasses mottakerne. Brev som sendes til foreldre bør derfor prøves ut på målgruppen på forhånd, for å sikre at informasjonen blir forstått.
- En kan vurdere å opprette en flerspråklig hjemmeside som informerer om kurset i samarbeid med kursdeltakere.

Påminning om kursdager og fravær fra skolen

De fleste som holder kurs for ungdom, har sannsynligvis erfaringer med at en del deltakere glemmer tidspunkter, avtaler om hvor man skal møtes, datoer for kursdager og så videre.

FLEXid sender en SMS rett før oppstart for å minne deltakerne om kurset. Deltakere fra fokusgruppen foreslo at kursholdere også kan sende en skriftlig påminnelse noen dager før hver eneste kursdag.

FLEXid benytter også standardiserte fraværmeldinger som eleven kan levere til læreren. En grunn til at standardiserte fraværmeldinger kan være nyttig, er at det ved noen skoler er manglende intern kommunikasjon, slik at muntlige beskjeder om fravær lett forsvinner. Dette kan skape problemer for deltakeren hvis vedkommende får registrert fraværet som ulovlig fra skolens side.

TIPS – Påminning om kursdager og fravær fra skolen

- Kursholderne kan sende en SMS rett før kurset for å minne deltakerne om oppmøtested, oppmøtetid og når på dagen kurset avsluttes.
- Kursholdere bør utarbeides standardiserte fraværmeldinger som eleven kan levere til læreren.
- Kursholderne kan sende en skriftlig påminnelse noen dager før hver eneste kursdag.

Reisetid

Det er fordeler og ulemper ved at kurs avholdes et stykke unna der deltakere bor eller ferdes. En klar fordel er at sjansen for at deltakere er til stede gjennom hele kursdagen, øker. En annen fordel ved å reise bort sammen, er at det lettere oppstår et samhold mellom deltakere, og mellom deltakere og kursholdere. Dessuten kan omgivelser som ligger utenfor byen invitere til aktiviteter som ikke kan gjøres i byen. *FLEXid*-kurset som ble avholdt i Sør-Norge hadde blant annet kajakkpadling, fotballspilling og aking på programmet avhengig av årstid. Disse aktivitetene ble høyt verdsatt av deltakerne, og var for noen en viktig motivasjon for å melde seg på kurset.

Ulempen ved å reise bort, i alle fall hvis reisen er av 1-2 timers varighet, er at mye av kursdagen går med til reise, og at kurset blir skadelidende fordi det blir for liten tid til å behandle viktige temaer på en grundig måte. Målet må være å finne et kurssted som er langt nok unna til at deltakere blir værende hele kursdagen, men kort nok unna til at verdifull kurstid ikke blir benyttet til reising. Temaene som slike kurs tar opp krever at en har noenlunde god tid, og at en har anledning til å stoppe opp når deltakere bidrar med viktige innspill eller utsagn.

TIPS – Reisetid

- Kurset bør holdes et sted som er langt nok unna til at deltakere deltar på hele kursdagen.
- Stedet der kurset avholdes bør innby til uteaktiviteter, men være kort nok unna til at verdifull kurstid ikke blir benyttet til reising.

Avsluttende kommentarer

Denne rapporten har forsøkt å gjøre erfaringer fra, og refleksjoner rundt, kurset *FLEXid* tilgjengelige for andre som arbeider med ungdommer med minoritetsbakgrunn. Flere temaer som ble diskutert på *FLEXid*, er også aktuelle i arbeid med ungdommer som *ikke* har en flerkulturell bakgrunn. De fleste ungdommer går gjennom perioder der viktige spørsmål dukker opp: Hvem er jeg, hva vil jeg, hva mener jeg og hvordan er jeg lik eller ikke lik mine foreldre og venner? Samtidig skiller en del ungdom med minoritetsbakgrunn seg fra de med majoritetsbakgrunn ved at flere har en transnasjonal identitet. Valgalternativene med hensyn til hvordan man skal leve er kanskje flere, og til dels potensielt motsetningsfylte. En del har også negative erfaringer som ungdom med etnisk norsk bakgrunn ikke vil oppleve i Norge, som for eksempel rasisme eller språkbarrierer. Og motsatt – en del vektlegger at for eksempel en stor familie og tette familieband som de selv har, er en stor styrke og berikelse, og mindre utbredt blant familier med etnisk norsk bakgrunn.

Majoritet og minoritet til side – det jeg sitter igjen med etter kurset *FLEXid*, er først og fremst de individuelle forskjellene mellom deltakerne som ble tydeliggjort gjennom heftige meningsutvekslinger iblandet latter, og svært forskjellige livshistorier. Og det er nettopp gjennom å behandle personer som individer, og ikke som en representant for en spesiell etnisk minoritet, at slike kurs som for eksempel *FLEXid* kan gjøre en forskjell.

Litteraturliste

Referanser

Eide, K. & Mekonen, L. (2007). *FLEXid* – om anerkjennelse og mulighet: Et prosjekt om «mine muligheter med flere kulturer». I: *Barn i Norge: Respekt: minoritetsungdom og psykisk helse*. (s.35-45). Oslo: Voksne for Barn.

IMDi rapport 6-2007 *Fastleger og tolketjenester*

Isdal, P. (2000) *Meningen med volden*. Kommuneforlaget

Goffman, E. (1990) *The presentation of self in everyday life*. Penguin books Ltd.

Hjelde, K.H. og Stenerud, E. (1999) *Kultur, slekt og mestring – en evaluering av arbeidet med enslige mindreårige flyktninger i Oslo*. Oslo kommune: Rapportserien nr. 1

Hjelde, K.H. (2004). *Diversity, Liminality and Silence. Integrating Young Unaccompanied Refugees in Oslo*. Oslo: Unipub AS.

Jareg, K. og Pettersen, Z. (2006) *Tolk og tolkebruker – to sider av samme sak*. Fagbokforlaget

Pollock, D.C. og Van Reken, R.E. (2001) *Third Culture Kids. The Experience of Growing Up among Worlds*. Nicholas Brealey Publishing

Regnbueprosjektet 2004-2006, www.bufetat.no

Sam, D.L. (1994) *Acculturation of Young Immigrants in Norway. A psychological and socio-cultural adaption*. Research Center for Health Promotion. Faculty of psychology. University of Bergen.

Relevant litteratur

Alghasi, S., Fangen, K. og Frønes, I. (2006) (red.) *Mellom to kulturer*. Gyldendal Akademisk

Fangen, K. (2008) *Identitet og praksis. Etnisitet, klasse og kjønn blant somaliere i Norge*. Gyldendal Akademisk

Thorbjørnsrud, B.S. (2005) (red.) *Evig din? Ekteskaps- og samlivstradisjoner i det flerreligiøse Norge*. Abstrakt forlag

Relevante filmer

Bend it like Beckham (2002) av Gurinder Chadha

Yalla! Yalla! (2000) av Josef Fares

White Teeth (Hvite Tenner) (2002) av Julian Jarrold